

СЛЕНГИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізується використання ненормативної лексики в сучасній українській літературній мові. Простежується стилелогія окремих лексем молодіжного сленгу та визначаються чинники, що впливають на виникнення тих чи інших мовних одиниць. З'ясовуються лексеми молодіжної субмови.

Ключові слова: сленг, молодіжний сленг, мовлення, жаргонні слова.

В статье анализируется использование ненормативной лексики в современном украинском литературном языке. Прослеживается стилелогия отдельных лексем молодежного сленга и обозначаются факторы, которые влияют на возникновение тех или других языковых единиц. Выделяются лексемы молодежного субъязыка.

Ключевые слова: сленг, молодежный сленг, речь, жаргонные слова.

The article examines the use of profanity in the modern Ukrainian literary language. The stilelogiya of separate tokens is traced in youth slang and indicates the factors that influence the occurrence of one or other linguistic units. The token of youth sublanguage are allocated.

Key words: slang, youth slang, speaking, slang words.

У добу творення незалежної держави, у зв'язку із закріпленням Конституцією України статусу української мови як державної мови, питання культури набуває особливої ваги [1].

Поява у мовленні великої кількості слів, жаргонів та їх використання в різних соціальних групах виникає внаслідок криміналізації суспільства, що змушує замислитися над проблемою неповноцінності мови. Ця проблема є актуальною на сьогодні. Демократизація суспільного життя передбачає альтернативу, не тільки у сфері думок, поглядів, а й у царині мовного самовираження людини. Виразним виявом рефлексів суспільної перебудови початку 90-х років ХХ ст. у мовленні став «жаргонний вибух», тобто перехід жаргонних елементів у комунікативний простір різносоціальних прошарків етносоціуму.

Леся Ставицька розглядає жаргонний вибух в українській художній літературі 80–90-х рр. ХХ ст. як «непрямий протест проти сомнамбулічної масової свідомості та українського стереотипу елегійно-романтичного способу художнього світовідчуття [2; 215] і констатує спад цієї «хвороби жаргонного нагромадження в тексті».

Проблема культури мови була, є і ще довгий час буде знаходитися в центрі уваги громадськості. Піонерні дослідження в галузі української жаргонології належать О.Т. Горбачу. Також науково-теоретичним тлом послужили праці таких дослідників мовного процесу – як вітчизняних, так і закордонних – С. Пиркало, Л. Ставицька, Л. Маселко, А. Коваль, Н. Бабич, Н. Шовкун, Л. Широководюк, В. Девкін, Є. Паков, А. Хроленко, В.

Жельвіс, В. Леві, І. Кох, Р. Берон, В. Хом'яков, В. Розен, В. Дружбинський та інші.

Досить популярним у мовленні є молодіжний сленг. Доктор філологічних наук Леся Ставицька свідчить про те, що сучасний молодіжний сленг є ніби посередником між інтержаргоном та мовною практикою народу, розмовно-побутовою мовою широких верств населення, яка послуговується здатністю української мови до стилістичного зниження, іронічних лексичних засобів, що в сучасних умовах демократизації стилів спілкування і виявляються адекватним жаргонним і сленговим номінаціям.

Мова молоді відображає найменший культурно-мовний стан суспільства, що балансує на межі літературної мови та жаргону. Знижений стиль мови, який розмиває і норми мови, і норми мовного етикету, стає звичним не тільки в повсякденному спілкуванні, але й звучить на телебаченні та в радіоефірі. Молодь, яка є переважним носієм жаргону, робить його елементом поп-культури, престижним та необхідним для самовираження [3; 146].

Лексеми утворюються під впливом найрізноманітніших чинників, серед яких особливо виділяється кримінальний жаргон, інтержаргон, власна інформація серед молоді деяких термінів.

Багато лексем молодіжного сленгу семантично дублюють поширені в інтержаргоні одиниці без будь-яких трансформацій: шари, моргала, баньки (очі); лимон (мільйон грошових одиниць); стріляти (просити); поїхати (збожеволіти); бичок, чинарик (недопалок); кабак (ресторан); хахаль (кавалер, наречений); кішка (жінка легкої поведінки); миша (кишеньковий злодій); криса (той, хто краде у своїх); малахольний (ненормальний); чорнило (червоний портвейн); біоміцин (вино «Біле міцне»); шнобель, нюхало(ніс); замок рушити (вбити), зося і дося (відповідні марки вин «Золота осінь» та «Дари осені»).

Деякі слова молодіжного сленгу зрозуміти легко. Так, наприклад, не становить труднощів пояснення таких слів, як зубр (людина, яка присвячує багато часу навчанню), це слово, вочевидь, пішло від дієслова зубрити (вчити напам'ять); подібна ситуація у словах парохід (той, хто відвідує пари) та парогуль (той, хто пропускає заняття), що складається з двох основ пара та ходити (в першому випадку) і гуляти (в другому); гуртак (гуртожиток) та інші. Цікавим є походження слова кентавр – підлабузник. Подібні слова є досить поширеними і завойовують позиції через те, що мають яскраво виражене іронічне забарвлення, а це притягує молодь, адже володіти добрим почуттям гумору – це «модно», «класно» і «хіпово». Власне, почуття гумору допомагає підліткові виділитися з загалу та підкреслити свою особливість.

Метою даної статті є вивчення причин поширення ненормативної лексики, простежити стильологію окремих лексем молодіжного сленгу та визначити чинники, які впливають на виникнення тих чи інших мовних одиниць, з'ясувати особливості лексем молодіжної субмови.

Досліджуючи дану проблему, насамперед, варто звернути увагу на поняття «культури мови», що розуміється як частина загальної культури людини. Це вміння правильно говорити, писати, вживати мовні засоби відповідно до мети і умов спілкування. Центральними поняттями теорії культури мови є норма мови. У «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» за редакцією В. Ярцевої мовна норма

розглядається як «сукупність найбільш стійких традиційних реалізацій мовної системи, відображених і закріплених у процесі суспільної комунікації» [4; 331].

У кожній певній соціальній групі існують норми літературної мови, способи вираження форм мовних засобів, що є своєрідним еталоном спілкування. Певним чином культура мови є виявом соціального життя людей і несе на собі печатку національної своєрідності.

Одна із причин, на наш погляд, яка сприяє поширенню ненормативної лексики – демократизація мовної культури. У даному випадку ми маємо кримінальну «вульгарну» лексику, яка поширюється в молодіжному середовищі. Присутність кримінального жаргону в мовленні молоді, на думку Г. Нецименко, свідчить про теперішнє «нездоров'я» соціального організму етносу, зокрема про його криміналізацію [5; 107].

Вживаючи жаргонні слова, які часто відрізняються зниженням, а часом і грубим стилістичним забарвленням, молодь прагне виділитися, показати свою компетентність або належність до тієї або іншої соціальної групи, але часто вони не усвідомлюють правильність, доречність вираження жаргону в тій чи іншій ситуації, адже вживання жаргонної лексики обмежено. Мова молодих людей відрізняється підвищеною емоційністю та наявністю суб'єктивного моменту. Це пояснюється прагненням до самовираження, яке присутнє в цій віковій групі – аж до свідомого та несвідомого порушення мовної норми [6; 147]. Ці групи в усі часи відрізняла наявність підвищеної емоційності, гіперболізованих позитивних та негативних оцінюючих слів та найменувань, що шокують [7; 64].

Кримінальний жаргон згодом розчиняється в молодіжному сленгу й іде на периферію мови, і тільки окремі компоненти зберігаються, виконуючи чисто експресивну функцію.

У цілому, молодіжні жаргонізми, незважаючи на інтенсивність їхнього вживання, через їхню недовготривалість та групову обмеженість відносяться до периферії національної мови. Проте деякі придбані в молоді роки слова залишаються в лексиконі поколінь та втрачають «молодіжне значення», продовжують уживатися як слова знижені, жартівливі, або просто розмовні. У німецькій мові прийшли у національний мовний ужиток, наприклад, студентські жаргонізми минулого: *Bude, Blacken, Kater, kneipe* тощо [7; 64].

За останній час, у зв'язку з активним обміном інформацією, розвитком засобів зв'язку, взаємопроникненням культур та інтернаціоналізацією економіки, одним із основних джерел поповнення реєстру зниженої лексики залишаються запозичення [9; 187].

Однією з причин поширення ненормативної лексики серед молоді є виховання в неблагонадійній родині. Під час формування особистості родина відіграє провідну роль. Тут дитина здобуває уміння і навички спілкування і людського взаєморозуміння, тут закладаються моральні основи і відбувається професійне самовизначення [10].

Дитина копіює і відображає особливості життя дорослих людей, які оточують. Варто підкреслити і те, що в засвоєнні дитиною соціального досвіду важливу роль відіграють імітація й ідентифікація, тобто наслідування поведінки важливих для неї людей, що призводить до прийняття їхніх цінностей, оточує дитину і стає зрозумілим, що вона вбирає в себе усі його недоліки.

У дисертації «Психолого-педагогічні причини лихослів'я й особливості його прояву в шкільному середовищі» Л. Широкоградюк здійснила науково-психологічний аналіз лихослів'я визначила його психолого-педагогічні причини, виявила особливості прояву лихослів'я у взаємодії дорослих (учителів, батьків) і школярів. Авторка проводить корекційно-профілактичний захід у таких формах і напрямках, як проведення тематичних бесід і роз'яснювальної роботи, направлених на закріплення негативного ставлення до лихослів'я; активна участь викладачів у загальних заходах, спрямованих на боротьбу з лихослів'ям; проведення тренінгів-семінарів, присвячених даній проблемі ділових ігор, що дозволяють викладачам регулювати свій емоційний стан і налаштуватись на позитивну взаємодію з учнем; робота в групі повинна переважити над індивідуальною роботою; робота з батьками [11].

Сучасній молоді необхідно засвоїти знання з риторики, що є «вінцем освіченості». Це наука моральності, виховання, спілкування, її теорія і практика засновані на загальній культурі. Мета риторики визначається як пошук оптимальних алгоритмів найбільш ефективного спілкування у сучасному суспільстві. Проблеми риторики розглядали М. Ломоносов, Н. Кошанський, О. Лосєв, В. Виноградов, С. Аверінцев, Ю. Рожденственский. Літературна мова нормативна, для неї характерна стабільність мовних меж, що спирається на авторитет художньої літератури і науки. Можна сказати, що дане визначення розкриває шляхи боротьби за чистоту мови. Культура мови регламентується законом. У чинному законодавстві є стаття, що передбачає карну й адміністративну відповідальність за вживання нецензурних висловів.

Сьогодні процеси спонтанної й офіційної суржикізації настільки замулили живомовні народні джерела, що звертатися у справі нормування літературної мови до унормованої бази, як це робили мовознавці і літератори, зокрема Б. Антоненко-Давидович, ще в 60-х роках, не кажучи вже про 20-ті, слід із великими застереженнями. Як зазначає С. Караванський, «орієнтуватися на живе мовлення сьогодні можна лише вибірково, бо в живомовній стихії змішано кілька мовних течій. Отже, треба орієнтуватись на народну творчість у неспотворених записах, на мову класиків, на лексикографічні джерела, видані до програм українства або у вільному світі [12].

Водночас і в масовій свідомості, і частково, в наукових джерелах мовної кодифікації відбувається певна періодизація в оцінюванні «чистоти» літературної мови, її відповідності нормативному стандартіві.

Як показало соціолінгвістичне дослідження, у масовому сприйнятті високі оцінки мовлення за показником «правильності» пов'язуються переважно з тією територією, де відсутні розрив між мовним вираженням усної і писемної культури. Опитування, проведене серед школярів, студентів і вчителів різних регіонів України, виявило, що тільки у вчительських середовищах Києва і Дніпропетровська відповіді на питання про місце знаходження досконалого (найбільш літературного) мовлення розподілились між Заходом і Центром. Так, 45 % вчителів, опитаних в Києві, і 49 % вчителів Дніпропетровська вважають, що найдосконаліше (найбільш літературно) говорять у центральних областях і відповідно 42 % київських учителів і 21 % дніпропетровських відносять до території поширення зразкового мовлення західні області. Натомість більшість опитаних школярів (приблизно 3/4) і в Києві, і у Львові, і в Дніпропетровську вважає, що найдосконаліше говорять українською на Заході. Цей же район вважає

зразковим у мовному відношенні і більшість студентства, що брало участь в опитуванні – відповідно 66 % київських студентів, 82 % – львівських і 57 % – дніпропетровських. До цього слід додати, що це твердження підтримує і більшість львівських учителів (79%) [13].

Сучасні проблеми поширення вульгарного мовлення, брутального стилю спілкування стосуються, передусім, російськомовних міських середовищ України, хоча саме явище виходить за межі України і однаково стосується Росії і, власне, може бути потрактоване ширше – як властиве всьому «пострадянському» простору. Дослідник лексики англійської і російської мов В. Хом'яков вважає просторіччя особливо наддіалектною формою розмовного мовлення і відзначає строкатість його структури, яка, на його думку, складніша від лексико-семантичної системи літературної мови.

Учений поділяє нестандартну лексику, яка протистоїть стандартній, на два основні типи – стилістично знижену і соціально детерміновану, причому остання, на його думку, має вужчий узус, ніж стилістично зниження. У межах стилістично-зниженого, або експресивного, просторіччя В. Хом'яков виділяє такі складові елементи: колоквілізми, сленгізми, вульгаризми, в межах соціально-професійного просторіччя- жаргонізми й арготизми [14].

У деяких працях російських соціолінгвістів просторіччя окреслюється як суто національний феномен, що за характером побутування відрізняється від функціонально близьких типів розмовного мовлення інших мов. У кожному разі очевидно є та велика вага, яку посідає в лексичній системі російської мови нестандартна лексика, використання якої пов'язане із зниженим стилем комунікації. Цікавим у цьому зв'язку є порівняння російської мови з англійською, яке зробив В. Набоков. Порівняння варте уваги, бо належить блискучому стилістові, який досконало володів обома мовами. «Ця чудова російська мова, – писав В. Набоков, – яка, здавалася мені, квітне десь, як весна, виявилась не існуючою. . . Все мужицьке, грубе, соковито-похабне російською виходить краще ніж англійською, але такі природні для англійської мови тонкощі, поезія думки, перегук між найабстрактнішими поняттями стають по-російському нековирними і часто огидними» [15].

Отже, поділ населення України на україномовне і російськомовне доповнює поділ на суржикомовне і матючномовне.

Вважаємо, що вихід з кризового стану усних форм побутування мови в східних і в південних регіонах України єдиний – поширення української літературної мови через систему освіти, засоби масової інформації, культури.

Таким чином, можна зробити висновок, що молодіжне мовлення останнього десятиліття відрізняється особливою різкістю, брутальністю. Основними джерелами поповнення реєстру зниженої лексики в молодіжному сленгу є запозичення інших мов; запозичення із жаргонів (кримінальний, комп'ютерний); запозичення із загальнолітературної мови з переосмисленням значення. Молодіжний сленг – це частина розмовної мови. А знайомство з розмовною лексикою потрібне, щоб розуміти повсякденну мову, щоб володіти важливою частиною лінгвокраїнознавства, щоб уміти розшифрувати підтекст, дотепи. Необхідно лише, щоб сленг і жаргони формувались у межах своєї мови.

Активне вживання молодіжного сленгу дослідники пояснюють зростанням ролі і впливу молоді в суспільстві, молодіжним авторством багатьох публіцистичних текстів.

Тому вважаємо за доцільне привернути увагу громадської думки до проблеми превенції поширення вживання ненормальної лексики серед молоді і спонукати до дискусії з питання введення лінгвістичної цензури.

Література

1. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення : Підруч. – К., 2003;
2. Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон : проблеми й аспекти вивчення // Мовознавство : Доп. та повідомл. IV міжнар. конгресу україністів / Відп. В. Німчук. – К.: Пульсори, 2002;
3. Hermann Ehmman / Ein paar Fakten voraus // Voll Konkret. Das neuste Lexikon Der Jugendsprache. – Orig.-Ausg.-münchen : Beck, 2001;
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.;
5. Нецименко Г. П. Вопросы языкознания // Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации : проблема тенденции развития. – 2001. – № 1. – С. 98–131;
6. Hermann Ehmman / Ein paar Fakten voraus // Voll Konkret. Das neuste Lexikon Der Jugendsprache. – Orig.-Ausg.-münchen : Beck, 2001;
7. Розен В. Е. Новые слова и устойчивые сочетания в современном немецком языке. – М. : Просвещение, 1991. – С. 64–65;
8. Розен В. Е. Новые слова и устойчивые сочетания в современном немецком языке. – М. : Просвещение, 1991. – С. 152–163;
9. Galperin I R. Stilistik. – М., 1992. – 276 с.;
10. Бессонова Т. П. Особенности развития ребенка в неблагополучной семье // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 1. – С. 39–41;
11. Широкоградюк Л. А. Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі : Дис... канд. псих. наук. – К., 2001. – 177 с.;
12. Караванський Святослав. Секрети української мови : Науково-популярна розвідка з додатком словничка репресованої та забутої лексики. – К., 1994. – С. 7–8;
13. Бжанюк Л. Мовна критика і самовпевненість: впливи на статус мов в Україні // Державність української мови і мовний досвід світу. Матеріали Міжнар. конференції. – К., 2000. – С. 136–137;
14. Хомяков В. А. Социально-стилистическое варьирование и лексическое просторечие // Социальная и стилистическая вариативность английского языка. – Пятигорск, 1988. – С. 5–10;
15. Цит. за : Косач Ю. Вибране // Косач Юрій. – К., 1975. – С. 144;
16. Дружбинський В. Словесне порно // Дзеркало життя. – 2002.